

Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах

2021 р., № 75, Т. 2

Збірник наукових праць

Головний редактор:

Сущенко А. – доктор педагогічних наук, професор

Заступник головного редактора:

Сущенко Л. – доктор педагогічних наук, доцент

Редакційна колегія:

Захаріна Є. – доктор педагогічних наук, професор;

Іваницький О. – доктор педагогічних наук, професор;

Кочарян А. – кандидат педагогічних наук, доцент;

Пагута М. – кандидат педагогічних наук, доцент;

Сущенко Т. – доктор педагогічних наук, професор;

Даріуш Скальські – доктор педагогічних наук
(Республіка Польща).

Технічний редактор: Н. Кузнєцова

Дизайнер обкладинки: А. Юдашкіна

Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2021. Вип. 75. 188 с. Т. 2.

виходить шість разів на рік

Сайт видання:

www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua

Засновник:

Класичний приватний університет
Свідоцтво Міністерства юстиції України
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 15844-4316Р від 16.10.2009 р.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

69002, м. Запоріжжя, вул. Олександрівська 84, оф. 414
Телефони: +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934-48-28,
+38 (097) 723-06-08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.

*Входить до Переліку наукових фахових видань
України (категорія «Б») з педагогічних наук
(спеціальності: 011. Освітні, педагогічні науки,
012. Дошкільна освіта, 013. Початкова освіта,
014. Середня освіта, 015. Професійна освіта,
016. Спеціальна освіта) відповідно до Наказу МОН
України від 17.03.2020 № 409 (додаток 1).*

*Журнал включено до міжнародної
наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)*

Видання рекомендовано до друку
та поширення через мережу Internet
Вченою радою Класичного приватного університету
(протокол № 5/1 від 27.01.2021 р.)

Усі права захищені.
Повний або частковий передрук і переклади дозволено
лише за згодою автора і редакції.
При передрукуванні посилання на збірник наукових праць
«Педагогіка формування творчої особистості
у вищій і загальноосвітній школах» обов'язкове.

Редакція не обов'язково поділяє думку автора
і не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату
за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com
від польської компанії Plagiat.pl.

Адреса редакції:
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70Б.
Телефони/факс: +38 098 24 61 364.

Здано до набору 14.01.2021.
Підписано до друку 29.01.2021.
Формат 60×84/8. Цифровий друк. Наклад 150 пр.

О. М. Ліба

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівського державного університету

О. М. Хома

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівського державного університету

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ РЕФОРМ

У статті розглянуто питання практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Проаналізовано окремі дослідження вчених щодо означеної проблеми. Сучасний учитель повинен володіти професійною компетентністю, педагогічною майстерністю, вмінню організувати освітній процес так, щоб учень був активним його учасником.

Наголошено на тому, що сьогодні початкова освіта проходить реформування. Концепція Нової української школи, Державний стандарт початкової освіти, Типові освітні програми, нові підручники з інтегрованим змістом переорієнтують педагога на формування у здобувачів освіти ключових компетентностей.

Змінюється підготовка майбутнього вчителя початкової школи до навчання учнів 1–4-х класів відповідно до законів України «Про освіту», «Про вищу освіту». Розкрито сутність поняття «професійна підготовка майбутнього фахівця», яке визначається дослідниками як неперервний процес набуття особистістю суб'єктивного досвіду професійної діяльності, а «фахова компетентність» – як цілісний безперервний процес, який реалізується в умовах освітнього середовища професійної підготовки фахівців. Авторами проаналізовано освітньо-професійні програми «Початкова освіта і соціальна педагогіка» й «Початкова освіта та психологічний супровід освітньої діяльності». Розкрито алгоритм організації й проходження однієї з педагогічних практик для спеціальності «Початкова освіта». Акцентовано на тому, що педагогічна практика є цілісним процесом, невіддільним від теоретичного складника. Вона буде ефективною за умови сформованості складників професійної компетентності: інтегральної, загальних та фахових. Значення надається методикам навчання, які передбачають моделювання уроків чи їхніх фрагментів у 1–4-х класах. Студенти здійснюють аналіз програм, відеоуроків, демонструють власне бачення сучасного уроку. На практичних заняттях вивчаються й апробуються інноваційні методи навчання, що дасть можливість наблизити підготовку вчителя до реального освітнього процесу в початковій школі.

Ключові слова: початкова школа, професійна підготовка, педагогічна практика, професійна компетентність.

Постановка проблеми. Сьогодні початкова школа працює за Концепцією нової української школи, Державним стандартом, в якому сформульовано змістові лінії відповідно до розвитку ключових компетентностей. Окрім того, упроваджено Типові освітні програми, нові підручники, зазнав удосконалення освітній процес (інтеграція предметів, ранкові зустрічі та ін.). Це зумовило зміни в підходах до професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Професійна підготовка майбутнього фахівця, на думку С. Сисоевої та І. Соколової, – це неперервний і керований процес набуття особистістю суб'єктивного досвіду професійної діяльності, що дає змогу системно та цілісно сприймати дійсність і діяти на основі гуманістичних ціннісних орієнтацій, закладених у сучасних освітніх концепціях неперервності, гума-

нізації освіти і професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах для формування професійної компетентності особистості та успішної праці з урахуванням сучасних вимог ринку праці [6, с. 133]. Ураховуючи нормативно-законодавчу базу (закони України «Про освіту», «Про вищу освіту»), виникає питання щодо якості такої підготовки та перспектив розвитку освіти. Під якістю професійної підготовки дослідники розуміють «цілісну сукупність властивостей суб'єкта діяльності, яка визначає його професійний рівень компетентності і дає йому можливість мати певну соціальну цінність та відповідати потребам і можливостям ринку праці, а також визначає готовність опанувати в майбутньому соціальні рівні, адекватні здібностям і кваліфікації в системі соціо-професійних відносин» [1, с. 402]. Конкурентоспроможність,

практична готовність до професійної діяльності є ключовими проблемами у підготовці майбутнього вчителя початкової школи. Вони були одними з провідних у працях В. Сухомлинського. У педагогічних доробках «Серце віддаю дітям», «Сто порад учителю», «Розмова з молодим директором школи», «Народження громадянина» та ін. він розробив цілісну систему підготовки вчителя, шляхи його самовдосконалення, саморозвитку. Учений зазначав, що початкова школа – «цілий період морального, інтелектуального, емоційного, фізичного, естетичного розвитку, який буде реальною справою, а не пустою розмовою лише за умови, що дитина живе багатим життям сьогодні, а не тільки готується до оволодіння знаннями завтра» [8, с. 100]. Ось тому сучасний учитель повинен володіти професійною компетентністю, педагогічною майстерністю, вміти організувати освітній процес так, щоб учень був активним його учасником. Психолого-педагогічна теоретична підготовка, з одного боку, педагогічна практика – з іншого, сприяють виконанню означеного завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні основи підготовки майбутніх учителів знайшли відображення у працях В. Бондаря, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Ничкало, О. Пометун, С. Сисоєвої, Л. Хомич та ін. Напрями підготовки майбутніх учителів початкової школи мають місце у низці досліджень Н. Бібік, М. Вашуленка, М. Захарійчук, Н. Кичук, О. Ліби, О. Савченко, О. Хоми, І. Шапошнікової, О. Ярошинської та ін. Учені акцентують увагу на фаховій підготовці, шляхах формування у майбутніх учителів професійної компетентності.

За словами О. Ярошинської, формування фахової компетентності майбутнього вчителя початкових класів являє собою цілісний безперервний процес, який реалізується в умовах освітнього середовища професійної підготовки даних фахівців та є дієвим за умов: комплексного підходу до проектування освітнього середовища, тобто врахування змін, що відбуваються у соціальних умовах, у самій особистості, яка розвивається; системного підходу, з яким пов'язані єдність і різноманітність педагогічних процесів, їх взаємовплив, взаємозв'язок; безперервності в організації педагогічного проектування середовища; постійного вдосконалення, введення додаткових умов, які б давали змогу поліпшити систему, виключивши з неї умови, що створюють перешкоди розвитку; оптимальності, що визначає врахування пріоритетів у процесі проектування, визначення основної ланки на тому або іншому етапі, орієнтації на кінцевий результат – формування фахової компетентності; нелінійного розвитку освітнього середовища, що спричиняє динамічність, різноманіття педагогічних явищ та процесів [9, с. 235].

В. Підгурською проаналізовано особливості організації практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи в різних країнах із метою вивчення й можливого застосування позитивного досвіду зарубіжних науковців вітчизняними вищими педагогічними закладами освіти. Окремі узагальнення дослідниці: важлива частина педагогічної освіти у США – практика і стажування. В університетах на педагогічну практику відводиться 4–5 тижнів. У педагогічних коледжах практика передбачена на кожному курсі. Після закінчення педагогічного коледжу студентам слід для завершення освіти пройти річне стажування за місцем роботи. У Франції базова педагогічна освіта вчителя початкової школи має дволанкову структуру: два роки в університеті, а потім два роки у нормальній школі. У педагогічних університетах Румунії та Молдови співвідношення годин теоретичних занять і педагогічної практики – 2/1. У підготовці фахівців цих країн акцентується увага на формуванні комплексу професійних компетентностей [5].

Сьогодні наукові розвідки щодо практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи набувають нового значення. Це зумовлено змінами в освітньому процесі початкової школи, визначенням компетентнісного підходу як провідного.

Мета статті. З'ясувати сучасні підходи до практичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у контексті освітніх реформ.

Виклад основного матеріалу. Одним із пріоритетних завдань педагогічної освіти є визначення складників професійної компетентності й чітке формулювання їх в освітньо-професійних програмах спеціальностей. Дотримуємося думки низки науковців (Н. Бібік, О. Пометун, О. Савченко та ін.) щодо переорієнтації освітньо-професійних програм, навчальних планів на компетентнісний підхід.

Досвід науково-педагогічної діяльності, спостереження за освітнім процесом дають можливість констатувати, що саме цей процес активізувався у закладах освіти педагогічного спрямування. До обов'язкових та вибіркових дисциплін вносяться педагогічні практики, що є вкрай важливими для формування професійної компетентності. Проаналізуємо освітньо-професійні програми окремих спеціальностей і визначимо види педагогічних практик. В Освітньо-професійній програмі «Початкова освіта і соціальна педагогіка» спеціальності 013 «Початкова освіта» галузі знань 01 Освіта/Педагогіка першого бакалаврського рівня [3] в переліку компонент серед обов'язкових дисциплін визначено такі види практик: навчальна (польова), педагогічна практика (позакласні виховні заходи), педагогічна практика «Перші дні дитини в школі», педагогічна практика («пробні уроки»), навчальна практика (психолого-педа-

гогічна), педагогічна практика як підсумкова. До вибіркових дисциплін запропоновано педагогічну практику в літніх оздоровчих таборах. Така ж частка практик і за Освітньо-професійною програмою «Початкова освіта та психологічний супровід освітньої діяльності», проте як вибірковий вид практики рекомендується й «Соціально-педагогічна практика в освітніх установах» [4].

Кожна з практик є важливим складником у формуванні професійної компетентності й чітко визначає мету та завдання. До прикладу, педагогічна практика «Перші дні дитини в школі» (спеціальність «Початкова освіта») дає здобувачам освіти широкі можливості для розуміння психолого-педагогічних засад навчання учнів 1-го класу [2]. Метою її є ознайомлення з: особливостями періоду адаптації школяра до нових умов, застосуванням у практиці роботи початкової школи методів, прийомів навчання, реалізацією компетентнісного підходу в процесі вивчення предметів 1-го класу.

Завданнями педагогічної практики стали: ознайомлення студентів з особливостями комплектування кількісного складу учнів перших класів; вивчення створених навчальних осередків у класній кімнаті, їх розташування; з'ясування змісту й завдань ранкових зустрічей; спостереження за реалізацією традиційних й інноваційних методик навчання першокласників; ознайомлення з організацією роботи вчителя з батьками в перші дні; формування у студентів дослідницьких умінь, пов'язаних із виявленням рівня готовності дітей до навчання у школі.

Практика проходить за етапами. Початковий етап передбачає ознайомлення студентів із базою практики, її метою і завданням, учителями, типовою освітньою програмою, підручниками, за якими працює класовод.

Підготовчий має на меті проведення інструктивно-методичної наради, індивідуальної роботи методиста зі студентами, у процесі якої складається календарний графік спостереження за діяльністю вчителя.

Основний – проходження педагогічної практики у визначеному 1-му класі. Студенти спостерігають за діяльністю вчителя 1-го класу впродовж навчального часу, ведуть щоденник, в якому фіксують свої спостереження, ознайомлюються з методикою застосування вчителем новітніх технологій в адаптаційний період; досліджують адаптацію першокласників до навчання в умовах школи (емоційне ставлення до процесу навчання в школі, визначення сформованості внутрішньої позиції школяра, пізнавальної активності), допомагають учителям у роботі з першокласниками (підготовка учнів до уроку, вибір потрібного навчального приладдя, організація дозвілля учнів під час перерв, динамічних пауз тощо).

Заключний етап передбачає підготовку матеріалів та захист їх у формі диференційованого заліку.

Слід відзначити, що всі види педагогічної практики забезпечені наскрізною та навчальними програмами, в яких чітко визначено мету, завдання, алгоритм їх проходження.

Ураховуємо думку С. Смолюк про те, що «у процесі педагогічної (ознайомлювальної та виробничої) практики майбутніх учителів у початковій школі доцільно формувати в них практичні вміння визначати типологію розвивального освітнього середовища, позитивні та негативні чинники соціального та навчально-виховного впливу, особливості корекції поведінки та діяльності учнів, стимулювання у них навчально-пізнавальних інтересів на уроках та в позанавчальний час (навчальне та позанавчальне розвивальне середовище), діагностування різних видів обдарованості, використання індивідуальних завдань на уроках, диференційованого підходу до розвитку творчих здібностей і талантів школярів тощо» [7].

Наш досвід роботи з фахової підготовки здобувачів освіти показує, що педагогічна практика є цілісним процесом, невіддільним від теоретичного складника. Вона буде ефективною за умови сформованості складників професійної компетентності: інтегральної, загальних та фахових. Сьогодні розроблено з дисциплін нові навчальні та робочі програми, які рекомендують сучасні підходи до навчання учнів в умовах інтеграції. Йдеться про те, що студент повинен бути добре обізнаним із Концепцією НУШ, Державним стандартом початкової освіти, Типовими освітніми програмами, новими підручниками.

Велике значення надається методикам навчання, які передбачають моделювання уроків чи їх фрагментів у 1–4-х класах. Студенти здійснюють аналіз програм, відеоуроків, демонструють власне бачення перебігу уроку. Об'єднуючись у дослідницькі групи, вивчають й апробують на практичних заняттях інноваційні методи навчання, наприклад «кубування», «створення асоціативного куща», «щоденні 3», «щоденні 5», набувають методичних умінь роботи з леґо-конструктором. Уся ця робота проводиться цілеспрямовано й комплексно.

Висновки і пропозиції. Таким чином, розглянуто проблему організації педагогічної практики, проаналізовано дві освітньо-професійні програми за ОС «бакалавр» із метою з'ясування у них частки педагогічних практик. Зосереджено увагу на алгоритмі організації практики «Перші дні дитини в школі».

Перспективу подальшого наукового пошуку вбачаємо у проведенні досліджень щодо методів практичного навчання.

Список використаної літератури:

1. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі ; 2-е вид. Київ : Знання України, 2011. 520 с.
2. Ліба О.М., Хома О.М. Програма педагогічної практики («Перші дні дитини в школі») для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» ОС «бакалавр». МДУ, 2019. 16 с.
3. Освітньо-професійна програма «Початкова освіта і соціальна педагогіка» спеціальність 013 «Початкова освіта», галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка, першого бакалаврського рівня. URL: <https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/%D0%9E%D0%9F%D0%9F-%D0%9F%D0%9E-D1%96.pdf>, МДУ, 2017.
4. Освітньо-професійна програма «Початкова освіта та психологічний супровід освітньої діяльності» спеціальність 013 «Початкова освіта», галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка, першого бакалаврського рівня. URL: https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/%D0%9E%D0%9F%D0%9F_%D0%9F%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0-D1%80.pdf, МДУ. 2017.
5. Підгурська В.Ю. Теоретичний аналіз організації педагогічної практики майбутніх учителів початкових класів за рубежем : збірник науково-методичних праць. *Сучасні тенденції і пріоритети компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти* / за заг. ред. В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник, Т.В. Завязун. Житомир : Полісся, 2016. Ч. I. С. 169–172.
6. Сисоєва С.О., Соколова І.В. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження : наукове видання. Київ : ЕКМО, 2010. 362 с.
7. Смолюк С. Підготовка майбутніх педагогів до проектування освітньо-розвивального середовища в початковій школі. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції «Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти»*. Бердянськ, 2017. С. 135–140.
8. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори* : у 5-ти т. Т. 3. Київ : Рад. школа, 1977. 670 с.
9. Ярошинська О. Формування фахової компетентності майбутніх учителів початкової школи в умовах освітнього середовища професійної підготовки. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2013. Вип. 7. С. 235–237.

Liba O., Khoma O. Practical training of future primary school teachers in the context of educational reforms

The article considers the issues of practical training of future primary school teachers. Some scientific researches concerning the specified problem were analyzed. A modern teacher must have professional competence, pedagogical skills, be able to organize the educational process so that a pupil is an active participant.

It is emphasized that nowadays primary education is being reformed. The concept of the New Ukrainian School, the State Standard of Primary Education, Standard educational programs, new textbooks with integrated content reorient the teacher to the formation of key competencies in students.

The training of a future primary school teacher for teaching pupils of grades 1–4 is conducted in accordance with the Laws of Ukraine «On Education», «On Higher Education». According to some scientists, the essence of the concept of «professional training of a future specialist» is defined as a continuous process of gaining subjective experience of professional activity, and «professional competence» – as a continuous process, which is realized in the educational environment of professional training.

The authors analyzed the educational and professional programs «Primary Education and Social Pedagogy» and «Primary Education and Psychological Support of Educational Activity». The algorithm of the organization and passing of one of pedagogical practices for a specialty «Primary education» is defined. Emphasis is placed on the fact that pedagogical practice is a holistic process, inseparable from the theoretical component. It will be effective in case when all the components of professional competence are formed: integral, general and professional. Significance is given to the teaching methods that involve modeling lessons or their parts in grades 1–4. Students analyze programs, video lessons, demonstrate their own vision of a modern lesson. Innovative teaching methods are studied and tested in practical classes. This will bring the teacher's training closer to the real educational process in primary school.

Key words: *primary school, professional training, pedagogical practice, professional competence.*

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>